

Andorra i la Segona Guerra Mundial: llums i ombres

“Andorrà, molt religiós quan li convé, només li demana a Déu i a la Verge de Meritxell, la seva patrona, guerres a prop de les seves fronteres. De la resta ja se n'encarregarà ell, perquè la gent que fuig de la guerra ha d'expatriar-se i paga bé.” És així com l'escriptor català Francesc Viadiu feia referència a Andorra en un fragment d'*Entre el torb i la Gestapo*, novel·la en què aplegava l'experiència dels anys viscuts al Principat pirinenc, on treballava de forma encoberta com a enllaç prou eficient dels serveis secrets britànics, més en concret de l'MI-9, divisió dedicada a les cadenes d'evasió que ajudaven a escapar pilots aliats caiguts a la França ocupada cap el 1942. La duresa d'aquells temps a Andorra, cau d'espies de l'un bàndol i de l'altre, era extrema. Els andorrans que van viure aquells anys i que han arribat fins avui expliquen que la vida en aquell tros dels Pirineus no era fàcil: unes valls quasi aïllades del món i la realitat, habitades per camperols supersticiosos que aviat foren cridats a ésser, alguns, els actuals financers i amos d'un país convertit en model ultraliberal.

El Museu del Tabac de Sant Julià de Lòria reviu aquells anys d'àrida existència en una exposició inaugurada fa poc, *Lluitant per la vida. Andorra durant la Segona Guerra Mundial*, que es pot visitar fins el 31 de gener vinent. La mostra sorgeix després de la col·laboració que la Fundació Julià Reig ha fet amb els serveis informatius d'Andorra Televisió (ATV), que el juny passat van estrenar el primer documental històric sobre l'època produït per l'ens públic al Principat i que recupera l'experiència de tretze andorrans que foren internats en camps de concentració nazis la primera meitat dels anys 40. Set d'aquests no van fer mai el camí de tornada al Principat i dels sis que van sobreviure no en queda cap de viu.

Fins enguany no s'han començat a recuperar testimonis dels foscos anys 40 a Andorra, un país que havia viscut els efectes col·laterals de la Guerra Ci-

Jovos andorrans visiten els nazis destacats a la frontera del Pas de la Casa.

El Museu del Tabac de Sant Julià de Lòria recupera la memòria de tretze andorrans que van ser internats en camps de concentració nazis. Reviscola a Andorra l'interès per saber quin paper va fer durant la Segona Guerra Mundial.

vil espanyola rebent refugiats de tots els signes i que a la dècada següent va esdevenir una zona franca on soldats aliats podien sentir-se a recer dels nazis. Amb tot, en més d'una ocasió, la policia alemanya va fer incursions il·legals al Principat on va efectuar detencions de fugitius, la destinació dels quals va ser probablement els fatídics camps d'internament. El procés de recuperació de la memòria històrica a l'estat espanyol ha permès que, de retruc, Andorra hagi mirat enrere, cap al seu passat, i hagi recuperat els testimonis que van viure aquells anys. Bonaventura Bonfill, Josep Calvó, Bonaventura Casal, Josep Franch, Pere Mandicó, Francesc Mora, Càndid Rossell, Francesc Vidal, Josep Gelabert,

Antoni Vidal, Miquel Adellach, Antoni Puigdemívol i Anton Pons han estat els noms identificats en arxius de camps com el de Compiègne, Buchenwald, Dachau, Flossenbürg i Mauthausen.

Els testimonis recollits per la televisió pública inclouen veus que van viure aquells moments, com és el cas de l'andorrà Eduard Molné. Als anys 40 treballava de taxista i mecànic i feia de xofer per a refugiats —sovint pilots aliats— que creuaven de matinada el Principat de la frontera francesa a l'espanyola per on s'escapaven cap a Barcelona. Des de la capital catalana, els evadits eren retornats al Regne Unit. Allà els serveis secrets els interrogaven i recollien dades i informació que els soldats podien facilitar sobre els qui els havien ajudat a escapar dels nazis per la França ocupada. A continuació es podien reenganxar a la guerra, on faltaven pilots. De fet, les xarxes d'evasió es van fer sobretot pensant en la necessitat de retroalimentar el gruix d'homes al camp de batalla aeri: formar pilots no era pas gaire fàcil i la capacitat dels qui sabien pilotar era fonamental. Molné va ser segrestat per la Gestapo una matinada a Andorra mentre travessava el país amb un grup de refugiats polonesos que duia al taxi. Hi va haver tiroteig i persecució. L'andorrà va acabar a la presó de Tolosa de Llenguadoc, però finalment el copríncep episcopal d'Andorra i bisbe de la Seu d'Urgell va intercedir per ell. Els polonesos no se sap on van anar a parar.

La segona part de l'exposició al Museu del Tabac es dedica específicament a aquestes xarxes d'evasió. Es tracta d'un muntatge expositiu que ha fet l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu sota el títol *La batalla del Pirineu. Xarxes d'evasió i informació durant la Segona Guerra Mundial*. Patrocinada per la Direcció General de la Memòria Democràtica de la Generalitat de Catalunya, repassa les trajectòries vitals de Joan, Jaume i Ricardo Soldevila, Generosa Cortina, Roger Rieu, Manel Vidal, Laurentí Parramon, Joaquim Baldrich, Joan Català i Josep Ibern, una desena de membres catalans de les xarxes aliades organitzades per l'MI-9 britànic. Aquesta divisió solia captar gent que combinava el coneixement de la muntanya i les rutes més fàcils que servien per a travessar els Pirineus a qualsevol època de l'any, però que, al mateix temps, compartien una

certa voluntat de lluita contra els nazis. N'hi havia que eren catalans refugiats a Andorra durant la Guerra Civil espanyola. La tasca de molts civils per ajudar les baixes dels aliats a l'Europa sota domini nazi, per mitjà de les xarxes d'evasió, ha estat estudiada a bastament tant a França, com al Regne Unit i als Estats Units. Conscients de la manca d'estudis aprofundits a Catalunya, que era una última anella de la cadena d'evasió i, per tant, peça fonamental en aquesta organització secreta, des de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu es van recuperar testimonis i informacions en un treball col·lectiu en què participen diverses persones.

Llegenda negra. Hi ha unes quantes llegendes negres que corren a Andorra sobre el paper durant la Segona Guerra Mundial. S'han fet pocs estudis d'aquest període, en el qual sí que hi ha hagut incursions de la premsa sensacionalista. Precisament enguany s'ha celebrat el trentè aniversari de la publicació d'un reportatge a la revista *Reporter*, signat pel periodista Eliseo Bayo, en el qual es van fer greus acusacions sobre el paper d'alguns homes destacats de la vida empresarial d'Andorra als anys 70, en temps de la Segona Guerra Mundial. Noms sovint lligats a centres comercials que avui són referència al país es trobaven al darrere d'una mena de màfies muntanyenques, formades per contrabandistes de tota casta que ajudaven a passar refugiats per les fronteres, sovint jueus, molts dels quals mai no van arribar a la seva destinació. Segons el reportatge publicat a *Reporter*, que va desaparèixer de tots els quioscs d'Andorra perquè algú en va comprar tots els exemplars el dia que va sortir al carrer, algunes de les grans fortunes del país s'havien nodrit a partir de pràctiques il·lícites a la muntanya. Sobre aquesta llegenda negra, Eliseo Bayo respon avui —a preguntes d'EL TEMPS— que les fonts d'informació que va utilitzar eren les d'antics contrabandistes que van decidir de parlar moguts per l'afany de revenja contra cabdills locals. La revista va desaparèixer dels quioscs d'Andorra, però ningú no va emprendre accions legals contra el periodista. “Fins ara aquest reportatge no ha tingut cap conseqüència”, afirma. L'historiador Josep Calvet, expert en qüestions d'evasió, assenyala

EL TEMPS

Dalt, camp de Buchenwald, on van estar internats alguns andorrans detinguts pels nazis. Baix, a l'esquerra, Antoni Pulgellivol (al costat de la relxa), un dels andorrans reclosos; a la dreta, homenatge a E. Molné, empresonat a Tolosa. A sota, documentació de M. Rodrigo, refugiat.

EL TEMPS

EL TEMPS

EL TEMPS

que la llegenda negra és prou coneguda per tothom, però manifesta que en les recerques documentals que ha fet mai no n'ha trobat cap testimoni escrit que la confirmi. El període en què el país es

va mantenir independent i lliure entre Hitler i Franco es manté doncs, en bona part, inèdit per a molts andorrans.

Joan Antoni Guerrero Vall